

Samráðsgátt stjórnvalda
Menningar-, nýsköpunar- og háskólaráðuneytið

Reykjavík, 18. desember 2025

Umsögn Blindrafélagsins um frumvarp til laga um breytingu á lögum um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn (Hljóðbókasafn og Kvikmyndasafn)

Blindrafélagið leggst gegn áformum menningar-, nýsköpunar- og háskólaráðherra um sameiningu Hljóðbókasafnsins við Landsbókasafn Íslands, Háskólabókasafn. Hljóðbókasafnið hefur mjög mikilvægu hlutverki að gegna gagnvart þeim sem ekki geta fært sér venjulegt prentað letur í nyt. Teljum við að þessi áform muni skapa óvissu um safnið og getu þess til að standa undir lögbundnu hlutverki sínu og skyldum stjórnvalda samkvæmt samningi Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

Mismunandi hlutverk

Landsbókasafnið er þjóðbókasafn Íslendinga og bókasafn Háskóla Íslands auk þess að vera forystusafn bókasafna landsins.

Samkvæmt skilgreiningu er Landsbókasafnið rannsóknarbókasafn og þekkingarveita fyrir alla landsmenn ásamt því að sinna virkri og fjölpættri upplýsingaþjónustu á sviði vísinda og fræða, stjórnsýslu og atvinnulífs og lista og menningarmála. Þá leiðir safnið samstarf og samræmingu á milli bókasafna og veitir þeim faglega ráðgjöf og ýmsa aðra þjónustu.

Hins vegar er hlutverk Hljóðbókasafnsins að veita bókasafnsþjónustu með framleiðslu og miðlun á fjölbreyttu safnefni á aðgengilegu formi. Fyrir blindra, sjónskerta, lesblinda og aðra sem ekki geta nýtt hefðbundið prentletur. Hér er um sértæka starfsemi að ræða fyrir skilgreindan, afmarkaðan hóp sem á rétt á þjónustunni samkvæmt lögum. Þetta samræmist ekki vel hlutverki Landsbókasafnsins sem rannsóknarbókasafns og þekkingarveita fyrir alla landsmenn.

Hljóðbókasafnið er þannig ekki safn í hefðbundnum skilningi heldur framleiðslueining sem umbreytir bókum í aðgengilegt form fyrir ýmiss konar afspilunartæki eftir þörfum notenda.

Hljóðbókasafnið, áður Blindrabókasafnið, var stofnað til að tryggja blindum og sjónskertum aðgang að bókmenntum. Með tímanum hefur fjölbreyttari hópur leshamlaðra notið þjónustu safnsins.

Samt sem áður er það enn svo að blindir og sjónskertir hafa að öðru leyti takmarkað aðgengi að menningu og listum almennt s.s. sviðslistum, kvikmyndum og sjónvarpi. Enda hefur það sýnt sig að þetta er sá hópur sem nýtir safnið langmest, sérstaklega eldri hópurinn.

Hljóðbókasafnið er í öllum skilningi innviður jafnréttis, lykill að menntun, upplýsingum og menningarpátttöku. Þeirri sérstöðu má ekki fórna. Kjarninn í þessu er að rétta af aðstöðumun fatlaðra og jafna stöðu þess hóps. Þannig má mæla með því að starfsemi Hljóðbókasafnsins sé betur fyrirkomið innan Félags- og húsnæðismálaráðuneytisins.

Sérhver skerðing á þjónustu Hljóðbókasafnsins ógnar grunnforsendum menntunar og atvinnupátttöku og aðgengi að menningarefni. Að veikja þjónustuna er jafnframt að veikja rétt til samfélagslegrar þátttöku á eigin forsendum.

Markmiðin

Meginmarkmið með sameiningu safnanna eru sögð vera fagleg styrking, hagkvæmni í rekstri og aukin þjónusta við notendur. Að auki eru eftirfarandi markmið sett fram:

- Að stuðla að betri nýtingu innviða og stoðþjónustu.
- Að auka aðgengi almennings að menningararfi þjóðarinnar.
- Að efla miðlunarhlutverk sameinaðrar stofnunar á fjölbreyttan og nútímalegan hátt.
- Að bjóða upp á fyrsta flokks aðstöðu fyrir fræðimenn til að rannsaka menningararf þjóðarinnar á fjölbreyttu formi, allt frá handritum til tónlistar og kvikmyndaefnis.
- Að Þjóðarbókhlaðan verði kraftmikið samfélagsrými þar sem nálgast megi fræðslu, upplifanir og innblástur.

Fátt ef nokkuð af þessu rímar við starfsemi Hljóðbókasafnsins og notendur þess.

Áformuð breyting á lögum

Í framlögðu áformaskjali kemur fram eftirfarandi lýsing á þeirri leið sem áformuð er og rökstuðningur fyrir henni. Brottfelling ákvæðis um Hljóðbókasafn Íslands úr bókasafnalögum og innsetning sambærilegra ákvæða í lög um Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn. Um er að ræða einföldustu mögulegu leið að fyrirhuguðum breytingum.

Þetta er allsendis ófært, Hljóðbókasafnið hverfur inn í hina stóru heild, sjálfstæði í verkefnum og þjónustu hverfur, sýnileiki verður lítill, aðgengi notenda er skert.

Hlutverk og staða Hljóðbókasafnsins verður óljós innan lagaramma Landsbókasafns.

Stjórnunarleg staða Hljóðbókasafnsins innan skipurits er óljós og ekki til þess fallin að styðja við og tryggja starfsemina.

Ábendingar

Blindrafélagið harmar samráðsleysi í aðdragandanum að ákvörðun ráðherra og í þeirri vinnu sem áformin lýsa t.a.m. eru fulltrúar notenda aðeins í einum af átta undirbúningshópum. Þetta er í ósamræmi við skyldur stjórnvalda um virk samráð í samræmi við samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi fatlaðs fólks.

Óljóst er hvernig fjárveitingar til Hljóðbókasafnsins verði tryggðar og rekjanlegar til lögbundinna verkefna þess við þjónustu við notendur.

Aðgengi að Þjóðarbókhöðunni er verulega ábótavant fyrir blinda og sjónskerta sem og hreyfihamlaða. Ljóst er að kostnaður við úrbætur mun verða umtalsverður og engin trygging er fyrir að það verði ekki klípið af rekstrarfé Hljóðbókasafns og þar með skerðist framlög til lögbundins hlutverks þess.

Hagnýting mögulegra sóknarfæra sem felast í aukinni stafvæðingu, notkun gervigreindar og að gera fyrirbyggjandi safnkost Landsbókasafns aðgengilegan leshömluðum er á engan hátt háð fyrirhugaðri sameiningu. Að auki verður slíkt ekki raungert án verulegrar fjárfestingar.

Blindrafélagið varpar upp þeirri spurningu hvort ekki sé rétt að fresta fyrirætlaðri sameiningu og skoðað verði hvort Hljóðbókasafn Íslands eigi frekar heima undir Félags- og húsnæðismálaráðuneytinu enda ber safninu að miðla upplýsingum á aðgengilegu formi til fatlaðs fólks í samræmi við lög og samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi þess.

Virðingarfyllst,

Sigpór U. Hallfreðsson,
Formaður Blindrafélagsins.

Kristinn Halldór Einarsson,
Framkvæmdastjóri Blindrafélagsins.